

BARTHA ANTAL

Ötven esztendő

Az orosz klasszikus irodalomból jól ismert Nyevszkij sugárút mértani egyenesének térré táguló síkjában „egész Oroszország” egykori cárjainak káprázatos pompával berendezett palotája emelkedik. Vele szemközt az egykori birodalmi vezérkar hatalmas, az orosz fegyverek dicsőségét jelképező szigorú, militarista épülete zárja a teret. A gránit mederbe szorított, sötét vizű Nyéva folyó túlsó partján, a volt cári palotával szemközt a Péter-Pál erőd szürke, alattomos bástyái mögött a világtörténelem egyik legirgalmatlanabb börtönére és az erőd szívében emelkedő Szt. Péter-Pál székesegyház karsú sziluettjére, az uralkodó család végső nyughelyére tekinthettek a palota egykori urai. A palotával szinte egy vonalban az Izsák-székesegyház gránit oszlopesarnokos, lenyűgöző kupolával borított épülete és az Admiralitás aranyozott tornya ragadja meg a tekintetet. A híres sugárutat mértani pontossággal metsző hangulatos utcák mentén méltóságot sugárzó arisztokrata paloták emelkednek.

Az építészet zseniális mesterei szinte páratlan tökélyel öntötték téglába, malterbe, városképi egységbe a cár, az arisztokrácia, a hadsereg, az egyház és a börtön szövetségét, amelyhez a nagypolgárság szecessziós építményei törlszkedtek.

Az arisztokrata-nagypolgári városközponttal a munkásnegyedek szomorú és komor bérkaszárnnyáinak gyanakvó világa nézett farkasszemet.

A két világrész tájait egyesítő birodalom szinte átfoghatatlan térségein a gazdagodó kereskedő-ipari polgárságot s a jogfosztottság miatt még a nyomasztó szegénységénél is jobban szenvedő munkásosztályt feloldhatatlan gyanakvásba és gyűlöletbe egymáshoz szorító, Európa és Ázsia gazdagságán és verejtékén emelkedett városok szaggatták a feudalizmus gúzsait. Ezek a városok oázisnak tűntek a kötöttségeitől, az elmaradottságától szabadulni vágyó falvak sivárságában. Az orosz paraszti élet nyomorából kiláboló írástudatlanok százezrei ezekben a városokban keresték megformálatlan vágyaik beteljesülését és találták meg nyomorúságuk újabb színhelyét.

A vigasztalannak tűnő politikai és társadalmi nyomorúság szikkasztó sivárságából kitörni igyekvők, a sivárság okait tudatosan keresők életének ismerője, Maxim Gorkij döbbenetes őszinteséggel tárta a világ elé a két világrészről gyűrt orosz élet értelmetlen kegyetlenségét, az utat törő kapitalizmus embertelen kíméletlenségét. Urak, akik önmaguk és a társadalom számkivetettjeinek dermesztő megalázása nélkül még mosolyogni sem tudtak, az anyagi elnyomás terhén kívül a tudatlanság, a vallásos és még a kereszténységelőtti babonás előítéletek szorításában vergődő parasztok és munkások riasztó élete lüktet örökbecsű műveiben. Páratlan megfigyeléssel és finom elemzéssel tárta fel a tehetségekben, zseniális alkotóerőkben oly gazdag orosz nép gondolatait és ér-

zelmi világát. Sajgó lélekkel mutatta be a zsákutcába kényszerült tehetségek vergődő tehetetlenségét a közönnel, az új, magasabbrendű emberi kapcsolatok követelménye elől menekülő konoksággal szemben.

Humanista meggyőződésben mintázott irodalmi alakjai vajudó korának szánandó gyengéit, de nagyszerű küzdelmeit is példázzák. A társadalmi-gazdasági igazságtalanság láncaitól kicsinyes ravaszkodások árán magukat megváltani igyekvők, vagy inkább az ily áron elképzelt megváltás légvárát építgetők sunyítása, a szakadékba zuhantak amorf nyüzsgésében az emberségnek még mindig el nem lobbant szikrája, az elnyomottak egyetemességéért tudatosan küzdők morális nagysága Gorkij műveiben a dokumentált történelmi igazság világirodalmi szintjére emelkedett.

A tudatlanság, a szolgalelkűség béklyóiba vert leigázottak előtt a szabadulás tüzét fellobbantó forradalmár nemzedékeknek fiatal hajtása, a kormos-szenyes gyárakban, nyirkos bányákban fegyelemre és tudatos szolidaritásra kényszerült orosz proletariátus szocialista élesapata merészen törte az utat az emberi gondolat büszke csúcsaihoz. A tudatos élesapatnak nemcsak a cári önkényuralom, hanem az osztályos társak fásult közönye, vagy önemésztő, értelmetlen lázadása ellen is küzdeni kellett.

Kljucsevszkij, a századforduló jelentős liberális történésze jellemezte népét úgy, hogy az orosz ember az okos embereknek ahhoz a típusához tartozik, amelyik nem tud mit kezdeni tehetségével. Ma már bizonyára nem nehéz cáfolatot keresni erre a jellemzésre, de elhangzásának időpontját tekintve, talán szerzője szándéka ellenére, keserű igazságot fejezett ki.

Századunk első évtizedében még éltek azok, akik a pétervári újságokban földesurak hirdetéseit olvashatták — ha véletlenül olvasni tudtak — eladásra szánt jobbágyaikról, vagy szemtanúi lehettek annak, hogy az orosz földesurak vadászkutyáért vagy versenylőért cserébe jobbágycsaládokat adtak. Éltek még azok, akik saját bőrükön érezték az 1861 előtti orosz paraszti sorsnak ezeket a távrolról sem végtelen fordulatait. Ebből a paraszti életből kilábaltak ipari proletárrá vált fiainak vállára nehezedett az elnyomottak megnyeréséért és felszabadításáért vívott szocialista harc terhe.

Az orosz forradalmi értelmiség kiemelkedő képviselőinek szellemi öröksége termékenyítette meg az orosz munkás forradalmárok szellemét és alakította fogékonnyá a marxizmus szocializmus befogadására. A társadalom forradalmi átalakítását, a cári önkényuralom megdöntését hirdető alkotó gondolat és az elnyomás terhétől leginkább szenvedők magasztos szövetségének Oroszországban történelmi hagyományai voltak.

V. I. Lenin az orosz értelmiségnek abból a rendkívül vonzó rétegéből származott, amely jól ismerte az orosz élet forradalmi átalakítását szomjazó valóságát, bátyja a forradalmi narodnyik mozgalom kiemelkedő alakja, életével fizetett a III. Sándor elleni merénylet miatt.

V. I. Lenin egész életében folytatott szakadatlan elméleti és politikai tevékenysége, a marxista elmélet merész alkotó fejlesztése emelte az orosz munkásosztály küzdelmét világtörténelmi szintre. Tevékenysége az oroszországi osztályharcot kiemelte a nemzeti keretből, vezetése alatt céltudatos forradalmi párttá szerveződött bolsevikok elvi következetességben, erkölcsi felelősségtudatban, osztályharcok tüzeiben edzett bátorságban és politikai éleslátásban egyesítették és egyetemes emberi jelentőségre emelték mindazokat a nemes tulajdonságokat, amelyek oly tiszteletet ébresztő módon jellemezték az 1825. december 14-én a pétervári Szenátus tér granit kockáin a szabadságért vérüket

hullató dekabristákat, csak úgy, mint az orosz munkás és paraszt forradalmárok marxizmus előtti nemzedékét.

Az 1905. évi első és 1917 februárjának második forradalma, a kettőt egybefűző elméleti és politikai harc súlyos hétköznapi kimeríthetetlen bőséggel bizonyítja, hogy az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt bolsevik szárnya az emberi gondolat legnagyobb alkotásának, a szocialista forradalom elméletének politikai hordozójaként messze a megelőző orosz forradalmár nemzedékek fölé emelkedett. Küzdelmük egybeforrt a világ valamennyi kismemizettjének harcával, elévülhetetlen példamutatásukkal e nemzetközi harc élére álltak.

Századunk második évtizedében fellobbant világégés kezdetétől Pétervár nagyszerű parkjaiban negyedszer hullottak le a levelek. A főváros palotáit, a munkásnegyedek verejtékszagú bérkaszárnnyait a tengerből támadt hideg köd borította. A hideg, nyirkos város peremén az egyre szűkösbbé váló élelmiszeradagokra várakozó elkeseredett asszonyok és gyermekek szomorú serege várt csodára. A bőségéről nevezetes Oroszország munkásait az éhség réme fenyegette. Az 1917-ben még mindig jelentős készletek szállítását a korlátolt bürokratizmus és az előrelátó kártevés akadályozta.

A frontokon a sártól, mocsoktól iszapos lövészárkokban szürke arcú, dühös katonák követelték az értelmetlen áldozatvállalás árát. A riadt vagy gögös tisztek tehetetlensége a katonák egyre céltudatosabbá váló fellépésével szemben még a szolgálékükben is fellobbantotta a reményt. A frontról a hátszágba vezető vasútvonalakon fegyverüket és kenyérsákjukat szorongató katonák tömege zötykölődött. Az Orosz Birodalom egykori büszkeségének, a hadseregnek külsőleg szárnalmas, az értelmetlen vérontástól kiábrándult maradványa, új forradalmi parancsnokainak, katoná szovjetjeinek vezetésével leszámolásra készülődött a nyomorúság okozóival.

Az országot átfogó forradalmi erjedés visszafojtása érdekében 1917 nyarán értelmetlen és sikertelen támadásba hajszolt katonák elkeseredése tetőpontját érte el. A támadás áldozatai a tömegsírokat szaporították. Az elárvult családok ősi sirató énekek bánatát jajgatták enyhíthetetlen fájdalmukban. Szomorú kórusuk a háború viharaitól tépett milliók lázadó elégedetlenségével, a földet követelő parasztok türelmetlenségével párosult.

Az értelmetlen áldozatvállalás kétségbeejtő következményei nemcsak a két forradalomban edzett bolsevikok számára tették nyilvánvalóvá a leszámolás elkerülhetetlenségét, hanem az addig restségre vagy alkotó erejének tékozlására kárhoztatottak milliós tömegeit is riadóztatták.

A cárnélküli imperátori palotában polgári és kispolgári szocialista parvenü miniszterek próbálkoztak akár reformok árán is a régi rendet egykor összetartó abrónesok összeillesztésének sziszifuszi feladatával. 1917 júliusában erejükből még tellett a munkáshatalom mellett tüntető félmilliónyi tömegre irányított sortűzre. A sortűz eloszlatta a tömegeknek még maradék naivitását, halálzagú füstjében szétfoszlott a forradalom békés fejlődésébe vetett remény, de mögüle előtűnt az ideiglenes kormány tántorgó koalíciójának kapkodó tehetetlensége is.

A Téli Palotával szemközti vezérkari épület íve alól rohamra indulók 1917. november 7-én szuronyaikkal kezdték el a világtörténelem új fejezetének írását.

A világ hatalmasai győztes forradalmat még nem fogadtak olyan leplezetlen gyűlölettel, mint a világ első proletárdiktatúrájának államát, de a hatalmon

kívül rekesztettek sem fogadtak még forradalmat olyan szimpátiával és szolidaritás vállalással, mint a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat.

De a fiatal szovjet államnak, az együttérző és a fegyverhez nyúló európai proletariátusnak, valamint Ázsia elnyomott népeinek szövetségével növelt ereje is aránytalanul kisebb volt, mint az orosz ellenforradalommal szövetséget imperializmus ereje.

A Béke-, a Föld-dekrétum, a munkásellenőrzés bevezetéséről szóló dekrétum, a dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak deklarációja, a nemzetek önrendelkezési jogának elismerése — nemcsak Oroszország, hanem az egész világ elnyomottainak vágyát emelte az állami politika rangjára. A sokszoros túlerővel farkasszemet néző és azzal harcot vállaló forradalmi Oroszország csak olyan forradalmi államférfi vezetésével győzedelmeskedhetett, mint amilyen V. I. Lenin volt. Az ő politikai éleslátása, a mindenkori helyzet realitásának elvont doktrinérkedéstől mentes helyzetfelismerése tette lehetővé a belső ellenforradalom és a külső intervenció kegyetlen szorításán mutatkozó hajszálrepedések bravúros kitágítását, a gyújtó szavakba öntött álforradalmi perspektíva helyett a lélegzetvételt biztosító keserű kompromisszumok, engedmények elfogadtatását.

V. I. Lenin a teoretikus és a napi politikai élet kusza háborgásában a lényegyet felismerő államférfi, jobban mint bárki, tisztában volt azzal, hogy az öntudatos forradalmi élespathoz csatlakozott milliók tettvágya és energiája nem kimeríthetetlen. A béke akarása azonban önmagában nem volt elegendő, még akkor sem, ha az erőpróbára készülő európai proletariátus a kimerült orosz milliók szövetségésévé vált a béke követelésében.

Az imperialista hatalmak és a belső ellenforradalom szovjetellenes koalíciójában jelentkező nézetkülönbségek és ellentétek kihasználása sem mentesítette a világháború előidézte viszontagságoktól kimerült dolgozókat az újra és újra kiújuló fehérgárdista és intervenció-s támadások okozta szenvedésektől és áldozatoktól.

Minden nép történelmében vannak mély emberi megrendülést, együttérzést kiváltó események, korszakok. Meddő kísérlet volna a szemlélőben kiváltott érzelmek, vagy éppen nemzeti szolidaritás érzése alapján rangsorolni ezeket a nemzeti katalizmákat, hiszen az ilyesféle kísérlet a nemzeti elfogultság veszélyét tartogatja.

A történetileg egyetlen elfogadható mérce az egyetemes emberi haladás szolgálata. A forradalmi Szovjet Oroszországnak dolgozó népei az élet legszükségesebb javait nélkülözve, az első világháború csatatereinek értelmetlen vérontásából kiábrándulva és azt meggyűlölve is vállaltak, győzedelmesen végigküzdöttek egy olyan polgárháborút, amelynek kimenetele a világtörténelem menetének szabott új irányt. A hőstettek végrehajtásuk pillanatában nem patetikusak, még a világtörténelmi jelentőségük sem azok. Az igazukért fegyvert ragadó elnyomottak hősiessége néma, legfeljebb iszonyatos szitkokra fakad. A nagy forradalmakat és polgárháborúkat nem fehér kesztyűs lovagok vívták meg. A pártoszt az írástudók, az események krónikásai teremtik, szerencsés esetben azok, akik kortársai, kivételes esetben szemtanúi és legkritikább esetben azok, akik részesei voltak a megörökítésre érdemes tetteknek.

Az első munkás-paraszt állam megteremtéséért és védelmében fegyvert ragadó, munkájukkal annak életet adó munkások és parasztok kétharmada írástudatlan volt. A szavakba nehezen foglalható ínség közepette a mindennapok fegyveres és munka hőstetteit azok a tömegek hajtották végre, melyek mögött már nem a cári kormány kényszerítő, erőszakos hatalma állt, hanem a harcra kény-

szerült milliók nyers fegyelme és elszántsága sarkallt a győzelemre. De e győzelem záloga a minden áldozatra kész oroszországi dolgozók és századunk legkiválóbb forradalmár társadalomtudósainak szövetségén alapult. A napi 5 dkg-os kenyérfejadagnak és a „Győzelem vagy halál” jelszónak rideg valósága közepette léptek fel azok a szovjet művészek és írók, akik méltó megörökítőivé váltak az orosz nép öntudatraébredésének, akik saját maguk is megjárták népük felemelkedésének tövises útját. Iszaak Babel, Alekszander Szeráfimovics, Dmitrij Furmanov tolla alól életre kelt valóság forró atmoszférája telíti hús-vér élettel e világtörténelmi harcnak milliók verejtékéből és könnyeiből desztillált tényeit.

Az emberi szellem óriásai rótták már le megrendítő hálájukat vagy elismerésüket az oroszországi felkelt nép felszínre tört tengernyi keservéből kovácsolt forradalmi akarat előtt, amely félévszázaddal ezelőtt elsöpörte az orosz kapitalista-földesúri rendet, legyúrta a belső ellenforradalom és a külső imperialista intervenció seregeit.

Az 1917. november 7-től eltelt ötven esztendő alatt az egyetemes emberi haladás nagyobb léptekkel haladt, mint bármikor az emberi történelem folyamán. E forradalmi változások forrása és kezdete, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt rójuk le emberi tiszteletünket.